

პოეზიის „ახალი ენის“ დანიშნულება პ. ცელანისა და ი. ბახმანის თეორიულ-ესთეტიკურ კონცეფციაში

მუჯირი სოფიო

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი
<https://doi.org/10.52340/idw.2025.53>

აბსტრაქტი. ნაშრომში განხილულია ომისშემდგომი გერმანული ლირიკისა და პოეტთა გაერთიანების: „გრუპე 47,“ სრულად ახლებური პოეზიის თავისებურებები, რომელმაც საფუძველი დაუდო ახალ თეორიულ შეხედულებებსა და ლიტერატურულ სტილს. შესწავლილია ი. ბახმანისა და პ. ცელანის მნიშვნელოვანი თეორიული ნაშრომები. განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა პ. ცელანის „მერიდიანის“ („Der Meridian“) თეორიულ-ესთეტიკურ კონცეფციას, რომელსაც სრულად იზიარებს ი. ბახმანი. გამოკვლეულია პ. ცელანისა და ი. ბახმანის თეორიულ-ესთეტიკური კონცეფციის ძირეული საკითხები, როგორცაა: ლირიკის ფუნქცია და დანიშნულება, პოეტური ენის სპეციფიკა, პოეტის დამოკიდებულება სინამდვილის მიმართ, ფილოსოფიური გავლენები პოეტის შემოქმედებაზე და სხვ. დადგენილია, რომ ზემოთ დასახელებულ პოეტთა მიერ ძველი ლიტერატურული ტრადიციების უარყოფა გამოწვეული იყო სურვილით, შეექმნათ „ახალი ენა“, რომელსაც გამოხატვის ახალი მანერა ექნებოდა. მათ ლირიკაში სწორედ ეს ფუნქცია აქვს ლექსების დაშიფვრას, ლაკონურობას, სასვენი ნიშნების უარყოფას, რითმისა და სინტაქსური წესების დარღვევას; „ახალ“ ლირიკას ახასიათებს ასევე: მეტაფორების, ალეგორიებისა და სიმბოლოების სიუხვე, ლექსის ბჭვარედული ფორმა, თავისუფალი რიტმი, ლირიკული „მე“ - ს ფუნქციის შესუსტება და უშუალო „საუბარი“ მკითხველთან. პ. ცელანის „ჰერმეტიკული“ ლირიკის ტიპური მახასიათებლებია: „იდუმალი კოდები“ და მინიშნებები ბიბლიის ცალკეულ სიუჟეტებსა და სახეებზე, პესიმისტური თემატიკა და მასთან კავშირში მუქი ფერების აღმნიშვნელი ზედსართავების გამოყენება. პ. ცელანისა და ი. ბახმანის ლექსებში განსხვავებული პროტესტისა და დუმილის, სიკეთისა და ბოროტების, სიკვდილისა და სიცოცხლის ოპოზიციური მოტივები უშუალო კორელაციაშია ომის შემდგომი ფილოსოფიის პრობლემატიკასთან, რომელშიც ასევე მძლავრობს მელანქოლიური განწყობა, გაუცხოება, შიში, სულიერი კრიზისი და სიცარიელე. განსაკუთრებულ ზეგავლენას პ. ცელანისა და ი. ბახმანის ლექსებსა და თეორიულ ნაშრომებზე ახდენს ლუდვიგ ვიტგენშტაინისა და მარტინ ჰაიდეგერის ეგზისტენციალური ფილოსოფია.

საკვანძო სიტყვები: ი. ბახმანი, პ. ცელანი, თეორიულ-ესთეტიკური კონცეფცია, „მერიდიანი“, „ახალი ენა“.

პაულ ცელანისა და ინგებორგ ბახმანის ორიგინალურ პოეზიაში აირეკლა XX საუკუნის ტრაგიკული ისტორია, ევროპული პოეზიის სიმბოლიზმი და სიურრეალიზმი, ფილოსოფია და ებრაული მისტიკა.¹³ პ. ცელანისა და ი. ბახმანის მოღვაწეობა განეკუთვნება ომისშემდგომი გერმანული ლიტერატურის პერიოდს (1945-1965). ომის შემდგომ გერმანულ ლიტერატურას „ნანგრევების ლიტერატურას“ უწოდებენ. ნანგრევებში მოიაზრება არა

¹³ პ. ცელანის პოეზიაში თავს იჩენს გატაცება ცნობილ მოაზროვნეთა: მ. ბუბერის, ჰ. ბერგმანის, გ. შლემის და ეკჰარტის იდეებით (იხ.: Kaiser, 1993).

მხოლოდ ფერფლად ქცეული ქალაქები, არამედ ადამიანთა განადგურებული იდეალები. ამ რთულ პერიოდში მიაჩნდათ, რომ მძიმე განცდებს პროზა ვერ დაიტევდა, ამიტომ დომინანტურ ჟანრად იქცა ლირიკა.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ გერმანიაში პოეტთა გაერთიანება, „გრუპე 47“ შეიქმნა. ჯგუფის წევრები იკრიბებოდნენ, კითხულობდნენ საკუთარ ნაწარმოებებს და ერთმანეთის კრიტიკასაც ისმენდნენ. „გრუპე 47“ კარგი პლატფორმა იყო ახალბედა პოეტებისთვის. ამ ახალგაზრდა ლიტერატორებმა შექმნეს სრულიად ახლებური პოეზია და საფუძველი დაუდეს ახალ თეორიულ შეხედულებებსა და ლიტერატურულ სტილს. კონვენციური ლირიკული ფორმები და რომანტიკული მოტივები მათ შეცვალეს ჰერმეტიკული, ირაციონალური სალექსო ფორმებით, რაც იმაზე მიუთითებდა, რომ ლირიკოსთა შინაგანი სამყარო სრულიად განსხვავდებოდა როგორც ტრადიციული პოეზიისაგან, ასევე იმ გარე სამყაროს ინტერესებისა და მოთხოვნებისაგან, რომელშიც მათ ცხოვრება და მოღვაწეობა უწევდათ.

1947 წლის დეკემბერში პაულ ცელანის ჩადის ავსტრიაში, სადაც თანამშრომლობას იწყებს „ჯგუფი 47“-ის მწერლებთან. ამავე პერიოდში იგი უახლოვდება პოეტ ინგებორგ ბახმანს, რომელიც იზიარებს მის თეორიულ-ესთეტიკურ და ფილოსოფიურ შეხედულებებს. პ. ცელანისა და ი. ბახმანის პოეზიაში ყველაზე ნათლად აისახა ომის შემდგომი საზოგადოების სულიერი და სოციალური პრობლემები. ორივე პოეტი თავის თეორიულ-ესთეტიკურ შრომებში განიხილავდა პოეზიის ისეთ ძირეულ საკითხებს, როგორიცაა: ლირიკის ფუნქცია და დანიშნულება, პოეტური ენის სპეციფიკა, პოეტის დამოკიდებულება სინამდვილის მიმართ, ლირიკული „მე“, ფილოსოფიური გავლენები პოეტის შემოქმედებაზე და სხვ.

პ. ცელანისა და ი. ბახმანის მიერ ძველი ლიტერატურული ტრადიციების უარყოფა გამოწვეული იყო სურვილით, ახალი სიტყვა ეთქვათ პოეზიაში, შეექმნათ „ახალი ენა“, რომელსაც გამოხატვის ახალი მანერა ექნებოდა. მათ ლირიკაში სწორედ ეს ფუნქცია აქვს ლექსების დაშიფვრას, ლაკონურობას, რიტმისა და სასვენი ნიშნების უარყოფას, რითმისა და სინტაქსური წესების დარღვევას. მათ „ახალ“ ლირიკას ახასიათებს ასევე: მეტაფორების, ალეგორიებისა და სიმბოლოების სიუხვე, ლექსის ბჭკარედული ფორმა, თავისუფალი რიტმი, ლირიკული „მე“ - ს ფუნქციის შესუსტება და „უშუალო საუბარი“ მკითხველთან.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ არსებულმა სინამდვილემ განაპირობა პ. ცელანისა და ი. ბახმანის ლექსების თემატიკაც, რომელშიც დომინანტურია ნეგატიური განწყობის, ილუზიების მსხვერვისა და ტოტალური უიმედობის გამოხატვა. ორივე პოეტისათვის უაღრესად მნიშვნელოვანი ხდება იმ მორალურ-ფსიქოლოგიური შედეგების აღწერა, რაც მეორე მსოფლიო ომმა მოუტანა გერმანიასა და ავსტრიას, ისევე როგორც მთელ მსოფლიოს. მათ ლექსებში განსხეულებული პროტესტისა და დუმილის, სიკეთისა და ბოროტების, სიკვდილისა და სიცოცხლის მოტივები უშუალო კორელაციაშია ომის შემდგომი ფილოსოფიის პრობლემატიკასთან, რომელშიც ასევე მძლავრობს მელანქოლიური განწყობა, გაუცხოება, შიში, სულიერი კრიზისი და სიცარიელე. პ. ცელანისა და ი. ბახმანის ლექსებსა და თეორიულ დებულებებზე განსაკუთრებულ ზეგავლენას ახდენს ლუდვიგ ვიტგენშტაინისა და მარტინ ჰაიდეგერის ეგზისტენციალური ფილოსოფია.

ომის შემდგომი პესიმიზმი პ. ცელანის ლირიკაში *მუქი ფერებითაა* გადმოცემული: შავ, ნაცრისფერ და ლურჯს ფერებს, ერთგვარი სემანტიკური დატვირთვა გააჩნიათ. ისინი მტკივნეული წარსულის, ადამიანის სულის ბნელი მხარეების სიმბოლოებია. შავი და თეთრი ფერების დაპირისპირებას პ. ცელანთან ბოროტებისა და სიკეთის კონოტაცია აქვს. შავი ფერი სიკვდილისა და „შოას“ პრობლემებს აჟღერებს¹⁴. (Strelka, 1994: 330–331). ანტისემიტიზმმა და ჰოლოკოსტის მოვლენებმა¹⁵ შეიწირა პ. ცელანის მშობლები და

¹⁴ „შოა“ ებრაული სიტყვაა და „უბედურებას“, „განადგურებას“ ნიშნავს¹⁴. ის დასავლეთ ევროპაში დამკვიდრდა ტერმინ ჰოლოკოსტის პარალელურად.

¹⁵ ანტისემიტიზმი განწყობა გერმანიაში ომის შემდეგ გაგრძელდა, რაც პ. ცელანმა საკუთარ

განსაზღვრა ი. ბახმანის ცხოვრება და ბედი. ამიტომ, „შოას“ ორივე პოეტი უპირისპირდება პოეზიის „ახალი“ ენით. პ. ცელანი თავის ჰერმეტიკულ ლექსებში იყენებს მის მიერ ღრმად გააზრებულ ბიბლიურ მინიშნებებსა და მითოლოგიურ სიმბოლოებს, ცალკეულ ებრაულ სიტყვებს, რომლებსაც ის არაცალსახა მნიშვნელობებს ანიჭებს. ყურადღების გადატანა ბიბლიურ, მითოლოგიურ სიუჟეტებსა და პერსონაჟებზე, ეხმარება პ. ცელანს მათი მეშვეობით აღწეროს ომის შემდგომი მძიმე ფსიქოლოგიური სიტუაცია.

ქ. ბრემენის ჯილდოს მიღებისას პ. ცელანი გამოდის სიტყვით, რომელიც ფაქტიურად მის პროგრამულ ესსეს წარმოადგენს და ეხება *პოეტური ენის დანიშნულების საკითხს*. პ. ცელანის აზრით, ენა პოეტს აძლევს საშუალებას, საკუთარი ადგილი იპოვოს როგორც რეალურ, ასევე ლიტერატურულ სინამდვილეში. *პოეზიის ენა ორიენტაციის საშუალებაა*, რომელიც ეხმარება პოეტს საკუთარი თავის შეცნობაში, იმის გარკვევაში, თუ სად იმყოფება ახლა და საითკენ უნდა აიღოს გეზი, რათა ლექსში ასახოს *სინამდვილე* და სიტყვებსაც ამ სინამდვილის შესაბამისი „მიმართულება“ მისცეს: „In dieser Sprache habe ich, in jenen Jahren und in den Jahren nachher, Gedichte zu schreiben versucht: um zu sprechen, um *mich zu orientieren*, um zu *erkunden*, wo ich mich befand und wohin es mit mir wollte, um mir *Wirklichkeit zu entwerfen*. [...] Sie [die Sprache] [...] nennt und setzt, sie versucht, den Bereich des Gegebenen und des Möglichen auszumessen. Freilich ist hier niemals die Sprache selbst, die Sprache schlechthin am Werk, sondern immer nur *ein unter dem besonderen Neigungswinkel seiner Existenz sprechendes ich*, dem es um *Kontur und Orientierung* geht“ (Celan, 1992: 185–186).

სინამდვილე უშუალოდ არ ეძლევა პოეტს. პოეტმა იგი თავად უნდა მოიპოვოს და ლექსით გამოთქვას: „Wirklichkeit ist nicht, Wirklichkeit will gesucht und gewonnen sein“ პოეზიის ენას შეუძლია რაიმე შეხედულების ან მოვლენის, მოცემულობის ან შესაძლებლობის გადმოცემა, მაგრამ ის უძლურია გამოხატოს აზრი, რომელიც მეტაფიზიკური ბუნებისაა. *ენის შესაძლებლობებს თავისი მიჯნა აქვს*. პოეტმა უნდა გადალახოს ეს ზღვარი და იპოვოს საჭირო სიტყვა სინამდვილის გამოსახატავად, რადგან პოეტური ენა ინსტრუმენტია ინდივიდუალური და კოლექტიური ტკივილის გამოსახატად (Celan, 1992: 167–168).

ენა დადდასმულია მესამე რაიკის ანტიჰუმანური ქმედებებით, რომელზე საუბარიც შეუძლებელია და რაც მხოლოდ *დუმით*, *სიჩუმით* შეიძლება გამოვხატოთ. *საუბარი და დუმითი* ერთმანეთის საპირისპირო ცნებებია, მაგრამ მათ შორის დიალექტიკური ურთიერთმიმართებებია. თუ სიტყვებით ვერ ხერხდება „გამოუთქმელის“ გამოთქმა, მაშინ პოეტმა დუმითი უნდა მოიშველიოს და ამ გზით დაამარცხოს თავისი უძლურება. (Kaiser, 1993: 138)

ი. ბახმანის აზრით, ენა არაა იზოლირებული ფენომენი. ის მედიუმის როლს ასრულებს, რომელშიც კომპლექსური მიმართებებია ენას, სუბიექტსა და ობიექტს შორის. პოეზიის დანიშნულებაა *სინამდვილის მწვავე მხარეების შეცნობა* და მისი პოეტური ასახვა „*ახალი ენის*“ დახმარებით. „ახალ ენას“ გამოხატვის ახალი მანერა უნდა ჰქონდეს, რომელიც იქ გვხვდება, სადაც სინამდვილე, მორალი და შემეცნება სუფევს. თუ ენას გამოხატვის ასეთი მანერა აქვს, მასში ახალი სულიც ცხოვრობს: „*Mit einer neuen Sprache wird der Wirklichkeit immer dort begegnet, wo ein moralischer, erkenntnisthafter Ruck geschieht*, und nicht, wo man versucht, die Sprache an sich neu zu machen, als könnte die Sprache selber die Erkenntnis eintreiben und die Erfanrung kundtun, die man nie gehabt hat. [...] *Eine neue Sprache muß eine neue Gangart haben, und diese Gangart hat sie nur, wenn ein neuer Geist sie bewohnt*“ (Bachmann, 1993 : 192).

შრომაში „ლიტერატურა როგორც უტოპია“ („Literatur als Utopie“) ინგებორგ ბახმანი ცდილობს პოეზიის ფუნქციის საკითხის გარკვევას. ბახმანის აზრით, *პოეზიამ უნდა გაამძაფროს შემეცნება, შეანჯღრიოს ძილში მყოფი ადამიანები*, რომელთაც გაღვიძების შიში აქვთ, რათა არ აღიქვან საკუთარი თავი და არ შეიმეცნონ მათი გარემომცველი სამყარო: „Poesie wie Brot? Dieses Brot müßte zwischen den Zähnen knirschen und den Hunger wiedererwecken, ehe es ihn stillt. Und *diese Poesie wird scharf von Erkenntnis und bitter von*

თავზეც იწვნია პლაგიატთან დაკავშირებულ სასამართლო პროცესზე ი. გოლის ქვრივთან.

Sehnsucht sein müssen, um an den Schlaf den Menschen rühren zu können. Wir schlafen ja, sind Schläfer, aus Furcht, uns und unsere Welt wahrnehmen zu müssen“ (Bachmann, 1993: 139).

პ. ცელანი და ი. ბახმანი თავიანთ ლექსებში სიმართლისა და რეალობის ასახვით ცდილობენ თავისი თანამედროვე საზოგადოების გამოფხიზლებას. მათი აზრით, *პოეზიის უპირველესი ამოცანაა პროგრესული შეხედულებების გამოხატვა*, რომელიც მომავალ თაობებში სწორი ცნობიერების ჩამოყალიბებას შეუწყობს ხელს. ამისათვის კი საჭიროა მკითხველთან პოეზიის ენით გულახდილი საუბარი სინამდვილესა და სიმართლეზე: *Gedichte [...] sie halten auf etwas zu. Worauf? Auf etwas Offenstehendes, Besetzbares, auf ein ansprechbares Du vielleicht, auf eine ansprechbare Wirklichkeit...*“ (Celan, 1992: 185–186). ასეთ საუბარს პ. ცელანი და ი. ბახმანი უწოდებენ „*ლირიკულ საუბარს ღამეში*“, ანუ აუშვიტცის შემდგომ პერიოდში, „გერმანული ენის გარიჟრაჟზე.“ ეს საუბარი მათ ესმით, როგორც „ახალი ენით“ წამოწყებული დიალოგი, რომელიც აერთიანებს პირადულსა და საზოგადოებრივს (Celan, 1992: 185–186).

რადგან პაულ ცელანისათვის პოეზია პოეტსა და მკითხველს შორის გამართული დიალოგია, ის მსჯელობს მკითხველთან ცხოვრების არსის შესახებ და მიმართავს მას პირის და უარყოფითი ნაცვალსახელებით: „მე“, „შენ“, „ისინი“, „ის“, „არავინ“. შესაძლოა ზოგ შემთხვევაში პ. ცელანი საკუთარ თავთანაც მართავდეს დიალოგს. ფასბინდერის აზრით, პ. ცელანის ლექსებში დიალოგურობის ორი სახე გვხვდება: პირველია მონოლოგური ლექსი (ალტერ ეგო¹⁶), რომელშიც ავტორის შემცვლელი ლირიკული „მე“-ა, ხოლო მეორე - დიალოგური ლექსია, რომელსაც ნამდვილად ჰყავს სხვა, რეალური პარტნიორი (Fassbind, 1995: 24).

ომის შემდგომი ვითარების სოციალური თუ სულიერი პრობლემების გადმოცემისას პ. ცელანი და ი. ბახმანი „*გაუცხოების*“ *ეფექტს* მიმართავენ. მათ ლექსებში ხშირად გვხვდება ადამიანები, რომლებიც ადამიანური ურთიერთობის დეფიციტს განიცდიან. პოეტის „ალტერ-ეგო“ მათ ხშირად „შენ“-ობით მიმართავს. რეალურად პოეტსა და მკითხველს შორის კომუნიკაცია არ მყარდება. პოეტის ლირიკული „მე“ ცდილობს მათ შორის არსებული დისტანციის გადალახვას. ტრადიციული ლირიკისაგან განსხვავებით, ლირიკული „მე“ არ დომინირებს, ის ლირიკული მთხრობელის ფუნქციას ასრულებს, რომელიც ემსახურება გარკვეული მოვლენების აღწერას. თავისი შედეგის შექმნის შემდეგ, ლირიკული „მე“ უცხოვდება საკუთარი ქმნილებისაგან და მას განსასჯელად მკითხველს მიანდობს (Bachmann, 1993: 221)

„მერიდიანი“ („Der Meridian“) პაულ ცელანის ყველაზე მნიშვნელოვანი თეორიული ნაშრომია, რომელშიც ის განიხილავს თანამედროვე ლექსის ჰერმეტიკულ ხასიათს, აგებულებას, რთულ სინტაქსურ ფორმას, სიტყვათა სწორად შერჩევის სიმძნელეს, პაუზების განლაგებას და სხვ. პ. ცელანი თვლის, რომ *ლექსი უნდა წარმოადგენდეს საიდუმლოს, პოეტის აზრის თარგმანს*, რომელიც მკითხველისაგან მოითხოვს დიდ ყურადღებას მისი ყოველი დეტალის, სტრუქტურის, მინიშნებისა თუ სტილისტური შეფერილობის მიმართ. ლექსი ძნელად ამოსაცნობია. მკითხველმა, თავად უნდა გაიკვლიოს გზა ლექსის ლაბირინთში. სწორედ ამიტომ, ლექსით მედიტაცია მეტადაა შესაძლებელი, ვიდრე მისი ინტერპრეტაცია. თანამედროვე ლექსის გაგებას აძნელებს პოეტის მიერ შერჩეული ლექსიკა, სინტაქსი, ელიპსი და ლექსში ჩასახული დუმილი. *ლექსის ენა პ. ცელანისათვის ერთდროულად არამატერიალურიცაა და მიწიერიც*. ეს ორი ფენომენი წრედ ერთიანდება და „*მერიდიანს*“ ქმნის, რომელიც ლექსში ამოსახსნელ საიდუმლოს შეიცავს: „Die Aufmerksamkeit, die das Gedicht allem ihm Begegnenden zu widmen versucht, sein *schärferer Sinn für das Detail, für Umriß, für Struktur, für Farbe, aber auch für die 'Zuckungen' und die 'Andeutungen'*...“ (Celan, 1992: 197- 198, 202).

პ. ცელანის ლექსი სხვადასხვაგვარად შეიძლება იყოს აღქმული. მისი ლექსიკა

¹⁶ Alter ego(ლათ. "სხვა მე") - უახლოესი მეგობარი და თანამზრახველი, რომელსაც პიროვნების შეცვლა შეუძლია

ბილინგვური და მრავალაზროვნა. პოეტს მიაჩნია, რომ სამყარო და მისი ყოველი მოვლენა მეტად რთულია და ცდილობს ეს მრავალწახნაგოვნება სათანადო სიტყვებით, მინიშნებებით გამოხატოს. ამიტომ პ. ცელანის პოეზიის რეცეფცია მკითხველისათვის საკმაოდ რთულია.

პ. ცელანისა და ი. ბახმანის პოეტიკას საერთო თემა აქვს - აუშვიცი, რომელმაც ორივეს ცხოვრებაში ბედისწერის როლი ითამაშა. მშობლიური ენისა და სამშობლოს გარეშე, იმიგრაციაში დარჩენილმა პ. ცელანმა საკუთარი მშობლების მკვლელების ენაზე დაიწყო ლექსების წერა. ი. ბახმანს, რომელიც 12 წლის განმავლობაში ნაცისტური რეჟიმის კოლექტივში იყო ჩართული, აუშვიცის შემდეგ პრობლემატური სიტუაცია ექმნება, რომელიც მის გაორებას იწვევს. ეს გაორება ემჩნევა პ. ცელანის შემოქმედებასაც. ამიტომ, აუშვიცის შემდეგ პ. ცელანი და ი. ბახმანი, ერთიან პოეტოლოგიურ კონცეფციას ქმნიან და ამ კონცეფციის ფარგლებში „საუბრობენ მკითხველთან აუშვიცის შემდგომ ღამეში“: „Die Gemeinsamkeit von Bachmanns und Celans Sprechen über Literatur und Gedichte, die 1959 bestand, stellt sich also aus mindestens drei Bedingungen her, welche die Autoren teilen: *Beide empfanden das neu geforderte lyrische Sprechen als ein Sprechen in der 'Nacht', dem Grauen der deutschen Sprache nach Auschwitz*, in dem poetisch ein Ort jenseits der aufs fürchterlichste desavouierten Wohlklänge zu finden war. *Beide haben zweitens ihre Poetiken in diesen Jahren bei viel beachteten Ehrungen veröffentlicht*, sie sprachen also poetologisch in einem Rahmen, der sie als Lyriker einer nachrückenden Generation auffasste und präsentierte[...]“ (Gehle, 1997: 122-123).

პ. ცელანისა და ი. ბახმანის ლირიკისა და თეორიული შრომების ძირითადი პოსტულატები პოეზიის ენის შესახებ, ეფუძნება ლუდვიგ ვითგენშტაინისა და მარტინ ჰაიდეგერის ფილოსოფიურ შეხედულებებს. როგორც მ. ჰაიდეგერის, ასევე ლ. ვითგენშტაინის ფილოსოფია ყოფიერების პრობლემებს, სამყაროს შემეცნებასა და გამოხატვას ენის საკითხებს უკავშირებდა. ლუდვიგ ვითგენშტაინი თვლიდა, რომ ფილოსოფიის ყველა პრობლემა ენობრივი პრობლემაა (Wittgenstein, https://www.uibk.ac.at/brenner-archiv/literatur/tirol/lilit_6_2015/zeitblende/links/vortrag-lw_teil-2.pdf 5. 1-22). ეგზისტენციალური ფილოსოფიის წარმომადგენელი მარტინ ჰაიდეგერიც, ფილოსოფიურ პრობლემებს ენის ჭრილში განიხილავდა და პოეზიას აღიქვამდა როგორც დამოუკიდებელ ენობრივ მოვლენას: „ჩვენ კი არ ვფლობთ ენას, არამედ ენა გვფლობს ჩვენ“ (Heidegger, 1970: 23).

მ. ჰაიდეგერისა და ლ. ვითგენშტაინის შეხედულებებმა განსაკუთრებული გავლენა მოახდინა ი. ბახმანზე, რომელმაც თავისი დისერტაცია (1952) ჰაიდეგერის ყოფიერების ფილოსოფიას მიუძღვნა. თუმცა, იგი მ. ჰაიდეგერს ზოგიერთ საკითხში არ ეთანხმება. დისერტაციაში ი. ბახმანი არ მიჯნავს ერთმანეთისაგან ხელოვნებას და ფილოსოფიას და ეყრდნობა ლ. ვითგენშტაინის მოსაზრებას იმის თაობაზე, რომ „ფილოსოფიის განსხეულება წერის პროცესშია შესაძლებელი“ (Strässle, 2007: 334). ი. ბახმანი ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ ხელოვნება, განსაკუთრებით კი პოეზია, ბევრად უფრო მეტაფიზიკურია, ვიდრე მ. ჰაიდეგერის ფილოსოფია. მ. ჰაიდეგერის ფილოსოფია მშრალ რაციონალიზმს და ნიჰილისტურ მეტაფიზიკას ეფუძნება, რაც მისთვის ნაკლებად საინტერესოა. ი. ბახმანი უპირატესობას ანიჭებს ხელოვნების ემოციურობას. მისი აზრით, პოეზიაში მეტაფიზიკურ აზრს მეტად მოეძებნება შესატყვისი სიტყვა, რომელიც მკითხველზე ზეგავლენას მოახდენს. 1953 წელს ი. ბახმანმა გამოაქვეყნა ესეი ლ. ვითგენშტაინის შესახებ, სახელწოდებით: „აწმყოს ფილოსოფია“, რომელშიც მან თავისი შემოქმედების კრედო, ესთეტიკა და პოეტიკა ჩამოაყალიბა.

პ. ცელანისათვის ჰაიდეგერის ფილოსოფია სტიმულია პოეზიაში ტრანსცენდენტური აზროვნების გადმოტანისათვის. მის ლექსებში ხორცს ისხამს მ. ჰაიდეგერის მოსაზრება თანამედროვე ეპოქის შესახებ, რომელიც სიკვდილის განცდითაა დაღდასმული და აიძულებს ადამიანებს უსასრულობაზე ფიქრს. პ. ცელანი მ. ჰაიდეგერის ფილოსოფიას უკავშირებს თავის ტრაგიკულ ბედს იმ რთულ ისტორიულ ვითარებაში, რომელშიც ცხოვრებაც მას იძულებით უწევდა. პ. ცელანი, ისევე როგორც ი. ბახმანი, არ ეთანხმება ჰაიდეგერის

ეზისტენციალური ფილოსოფიის ზოგიერთ დებულებას, მაგალითად, ენის მონოლოგური ხასიათის შესახებ. პ. ცელანი თავის „მერიდიანში“ ენის დიალოგურ ხასიათზე მიაწვდის. ორივე პოეტი ემხრობა ლ. ვითგენშტაინის ფილოსოფიურ მსჯელობას ენის ლოგიკური ანალიზისა და ენის მეშვეობით სამყაროს აღქმის შესახებ: „ჩემი ენის საზღვრები ნიშნავს ჩემი სამყაროს საზღვრებს“. ლ. ვითგენშტაინი, რომელიც „გამოუთქმელის“ განსაზღვრას ცდილობს, ამტკიცებს, რომ რასაც წინადადება ასახავს, მისტიკურია. ის არ შეიძლება გამოითქვას (Wittgenstein, https://www.uibk.ac.at/brenner-archiv/literatur/tirol/lilit_6_2015/zeitblende/links/vortrag-lw_teil-2.pdf S. 1-22). აქ შესაძლებელია პარალელი გავავლოთ პ. ცელანის „მერიდიანში“ გამოთქმულ მოსაზრებასთან, პოეზიის მიწიერი და არამატერიალური, მეტაფიზიკური ბუნების შესახებ. 1971 წელს ერთ-ერთ ინტერვიუში, ი. ბახმანი აღნიშნავს, ლექსების წერის პროცესში არასოდეს მიფიქრია ლ. ვითგენშტაინზე. თუმცა ეჭვს გარეშეა, რომ როგორც ი. ბახმანის, ასევე პ. ცელანის პოეტური ენის ფორმირებაზე, როგორც ლ. ვითგენშტაინმა ასევე მ. ჰაიდეგერმა ძალიან დიდი გავლენა მოახდინა.

ლიტერატურა:

1. Bachmann I. (1993): Werke. Hrsg. von Ch. Koschel, I. v. Weidenbaum und C. Münster. 1. Band. Gedichte, Hörspiele, Libretti, Übersetzungen. 5. Aufl. München, Zürich: Piper-Verlag.
2. Badiou B., Höller H., Stoll A., Wiedermann B. (2008): Herzzeit Ingeborg Bachmann – Paul Celan Der Briefwechsel. Frankfurt a. M.: Suhrkamp-Verlag.
3. Celan P. (1992): Der Meridian. In: Gesammelte Werke in fünf Bänden. Hrsg. von B. Allemann und St. Reichert. Band 3. Frankfurt a. M.: Suhrkamp. იხ. აგრეთვე: ცელანი, პ. (2013): "პოეზიის მერიდიანები." ჩვენი მწერლობა №19 (201), გვ. 66.
4. Fassbind B. (1995): Poetik des Dialogs. Voraussetzungen dialogischer Poesie bei Paul Celan und Konzepte der Intersubjektivität bei Martin Buber, Martin Heidegger und Emmanuel Levinas. München: Fink.
5. Gehle H. (1997): Poetologien nach Auschwitz. Bachmanns und Celans sprechen über Dichtung zwischen 1958 und 1961. In: Ingeborg Bachmann und Paul Celan. Poetische Korrespondenzen. Vierzehn Beiträge. Hrsg. von B. Böschstein und S. Weigel. 2. Aufl. Frankfurt a. M.: Suhrkamp-Verlag.
6. Heidegger M. (1970). *Gesamtausgabe. Freiburger Vorlesungen*. Band 39. Frankfurt a. M.: Vittorio Klostermann.
7. Kaiser V. (1993): Das Echo jeder Verschattung. Figur und Reflexion bei Rilke, Benn und Celan. Wien: Passagen Verlag.
8. Strässle Th. (2007): Poetiken der Zäsur. Zu Anja Lemkes Studie über Heidegger und Celan. In: Celan Jahrbuch 9. Hrsg. von H.-M. Speier. Heidelberg: Winter.
9. Strelka J. P. (1994): Zwischen Wirklichkeit und Traum. Das Wesen des Österreichischen in der Literatur. Tübingen und Basel: A. Francke.
10. Wittgenstein L.: „Die Arbeit an der Philosophie“ als „Arbeit an Einem selbst“ (von Ilse Somavilla) S. 1-22. https://www.uibk.ac.at/brennerarchiv/literatur/tirol/lilit_6_2015/zeitblende/links/vortrag-lw_teil-2.pdf

The Purpose of the “New Language” of Poetry in the Theoretical-Aesthetic Concepts of P. Celan and I. Bachmann

Mujiri Sophie

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi

Abstract

The paper outlines the distinctive features of post-war German lyrical poetry and the poets' union “Group 47,” which laid the foundation for a new theoretical perspective and literary style. The paper analyzes the significant theoretical works of Ingeborg Bachmann and Paul Celan. Special attention is focused on Celan's theoretical-aesthetic concept as articulated in “*The Meridian*” (“Der Meridian”), a vision wholly shared by Ingeborg Bachmann. The research

explores the central issues of the theoretical-aesthetic concepts of Celan and Bachmann, such as the function and purpose of lyrical poetry, the specificity of poetic language, the poet's relationship with reality, and the philosophical influences on the poet's creative work etc.

The study determines that the rejection of old literary traditions by these poets stemmed from their desire to create a "new language" with a new mode of expression. In their lyrical poetry, this goal is realized through the use of cryptic expression, laconicism, the rejection of punctuation, the breaking of rhyme and violation of syntactic rules. The "new" lyrical poetry is also characterized by the abundance of metaphors, allegories and symbols; a verse line structure; free rhythm; weakening of the function of the lyrical "I" and a direct "dialogue" with the reader.

Typical features of Celan's "hermetic" lyrical poetry include: "mysterious codes" and allusions to specific Biblical narratives and figures, a pessimistic thematic approach, and the frequent use of adjectives denoting dark colors. The opposing motifs embodied in the poetry of Celan and Bachmann—protest and silence, good and evil, death and life—are in direct correlation with the issues of post-war philosophy, which also heavily emphasizes melancholy, alienation, fear, spiritual crisis and emptiness.

The existential philosophies of Ludwig Wittgenstein and Martin Heidegger have had a particularly strong influence on the poems and theoretical writings of Paul Celan and Ingeborg Bachmann.

Key words: *Ingeborg Bachmann, Paul Celan, theoretical-aesthetic concept, The Meridian, "new language"*